

Research Paper

DOI: 10.22034/jral.2022.178896

Simile translation techniques in the Arabic translation of the novel " Soraya In Coma" based on Pirini's model

Habib keshavaez¹

(Received:26.12.2021,Accepted:28.02.2022)

Abstract

Simile is one of the rhetorical arts that exists in poetry and literary prose. Simile is also one of the tools of literary illustration, especially in novels. At first glance, it may not be difficult to translate a simile, but since the choice of simile, simile, and simile is different in every culture and language, These issues should also be taken into account in the translation of the simile. Pirini is one of the researchers who has presented strategies in the field of simile translation. Pirini has proposed six strategies for simile translation: literal translation, replacing simile with simile, reducing simile to concept, preserving simile in addition to mentioning simile, replacing simile with explanation and removing simile. In this article, by using these methods and in an analytical-descriptive way, the translation of similes used in the Arabic translation of the novel Soraya In Coma by Ahmed Musa has been discussed. The results of the research show that the translator made the most use of the literal translation strategy among the presented strategies. The translator's use of other strategies has been much less. Emphasizing on trustworthiness and in order to introduce Iranian culture to Arab audiences, the translator has translated most of the similes literally and made few changes in them. Also, the closeness of the two cultures of Iran and Arabs can be one of the reasons for the high use of this method.

Key words: Tashbiyeh, Soraya In Coma, Pirini, Ahmed Musa

¹. Assistant Professor, Department of Arabic Language and Literature, Faculty of Humanities, Semnan University, Semnan-Iran, email: hkeshavarz@semnan.ac.ir.

تکنیک‌های ترجمه تشبیه در برگردان عربی رمان ثریا در اغما بر اساس الگوی

پیرینی

حبیب کشاورز^١

(تاریخ دریافت: ١٤٠٠/١٠/٠٥، تاریخ پذیرش: ١٤٠٠/١٢/٠٩)

چکیده

تشبیه یکی از صنایع بلاغی است که در شعر و نثر ادبی وجود دارد. هم‌چنین تشبیه یکی از ابزار تصویرسازی ادبی به ویژه در رمان است. در نگاه اول ممکن است ترجمه تشبیه کار دشواری نباشد، اما از آن‌جا که انتخاب مشبه، مشبه‌به و وجه شبه، در هر فرهنگ و زبان متفاوت است، در ترجمه تشبیه نیز باید به این مسائل توجه کرد. پیرینی از جمله پژوهشگرانی است که در زمینه ترجمه تشبیه راهبردهایی را ارائه کرده است. پیرینی شش راهبرد برای ترجمه تشبیه پیشنهاد داده است: ترجمه تحت اللفظی، جایگزینی مشبه به با مشبه به دیگر، تقلیل تشبیه به مفهوم، حفظ مشبه به بعلاوه ذکر وجه شبه، جایگزینی مشبه به با شرح و حذف تشبیه. در این مقاله با استفاده از این راهکارها و به شیوه تحلیلی-توصیفی به ارزیابی ترجمه تشبیهات به کار رفته در ترجمه عربی رمان ثریا در اغما توسط احمد موسی پرداخته شده است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که مترجم از میان راهبردهای ارائه شده از راهبرد ترجمه تحت‌اللفظی بیش‌ترین استفاده را کرده است. استفاده مترجم از سایر راهبردها بسیار کمتر بوده است. مترجم با تأکید بر امانت‌داری و جهت معرفی فرهنگ ایرانی به مخاطبان عرب، بیش‌تر تشبیهات را به صورت تحت‌اللفظی ترجمه کرده و تغییرات کمی در آن‌ها ایجاد کرده است. هم‌چنین نزدیکی دو فرهنگ ایران و عرب‌ها می‌تواند از عوامل استفاده زیاد از این روش باشد.

کلمات کلیدی: تشبیه، ثریا در اغما، پیرینی، احمد موسی.

^١ . استادیارگروه زبان و ادبیات عربی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه سمنان، سمنان- ایران، ایمیل: hkeshavarz@semnan.ac.ir

مقدمه

تشبیه یکی از مهم‌ترین تکنیک‌های بلاغی است و کاربرد زیادی در متون ادبی و غیر ادبی دارد. هرچند تشبیهات در متون غیر ادبی تفاوت‌های زیادی با متون ادبی دارند و خیال در آن‌ها کمتر به چشم می‌خورد، برخی از پژوهشگران این نوع تشبیهات را قابل اعتنا نمی‌دانند. شمیسا می‌گوید: برخی از استعارات و تشبیهات ایماژ نیستند، یعنی تصویری و هنری و به اصطلاح مخیل نیستند (شمیسا، ۱۳۷۰: ۵۸). تشبیه اهمیت زیادی در تصویرسازی دارد و رمان به عنوان یک نوع مهم ادبی تکیه زیادی بر تصویرسازی دارد. بنابراین در رمان‌ها تشبیهات زیادی وجود دارد. از آن‌جا که تشبیهات برخاسته از فرهنگ است و انتخاب وجه‌شبهه و مشبه‌به با توجه به پیشینه‌های فرهنگی انتخاب می‌شود، در ترجمه آن باید بسیار دقت کرد؛ چرا که ممکن است مشبه‌به یا وجه‌شبهه به کار رفته در متن مبدأ، در متن مقصد کاربرد نداشته باشد. بنابراین مترجم در ترجمه رمان باید توجه زیادی به راهبردهای ترجمه تشبیه داشته باشد و امکان ترجمه همه تشبیهات به صورت تحت‌اللفظی وجود ندارد. پیرینی (۲۰۰۷) یکی از کامل‌ترین راهبردها را برای ترجمه تشبیه ارائه کرده است و در این مقاله سعی داریم ترجمه عربی تشبیهات به کار رفته در رمان ثریا در اغما اثر اسماعیل فصیح را بر اساس راهبردهای پیشنهادی پیرینی بررسی کنیم. این رمان توسط محمد علاء الدین منصور در سال ۱۹۹۵ به زبان عربی ترجمه شده است. هم‌چنین ابراهیم الدسوقی شتا نیز ویرایش این ترجمه را بر عهده داشته است.

بنابراین در این مقاله به دنبال پاسخ به پرسش‌های زیر هستیم:

-تفاوت‌های فرهنگی و زبانی بین زبان فارسی و عربی چه تأثیری در تعیین نوع راهبردها توسط مترجم داشته است؟

-مترجم در ترجمه تشبیهات موجود در رمان بیشتر از چه راهبردهایی استفاده کرده است؟ دلایل گرایش به این راهبردها چیست؟

پیشینه تحقیق

در زمینه راهبردهای ترجمه صنایع ادبی به ویژه تشبیه، پژوهش‌هایی انجام شده است: کشاورز (۱۳۹۹) در مقاله خود با عنوان (معادل یابی تشبیه در ترجمه عربی رمان سمفونی مردگان براساس الگوی پیرینی (۲۰۰۷) بعد از بررسی ترجمه عربی رمان سمفونی مردگان به این نتیجه رسیده است که مترجم بیش‌تر از روش تحت‌اللفظی استفاده کرده و این مسأله نشان دهنده گرایش مترجم به بیگانه‌سازی متن مبدأ است.

خمیسی و دهباشی شریف (۱۳۹۳) در مقاله خود با عنوان «بررسی راهبردهای ترجمه استعاره و تشبیه در سه ترجمه فارسی از تراژدی مکبث اثر شکسپیر» به بررسی ترجمه تشبیهات به کار رفته در تراژدی

مکبث بر اساس الگوی پیرینی پرداخته‌اند و به این نتیجه رسیده‌اند که مترجمان بیش‌تر از حفظ مشبه‌به استفاده کرده‌اند و به اعتقاد پیرینی این راهبرد برای ترجمه متون ادبی، یکی از بهترین راهبردهاست. شمسی فرد، فلاحتی قدیمی و نعمتی در مقاله‌ای به زبان انگلیسی با عنوان (strategies for translation of similes in four different Persian translations of hamlet) به بررسی راهبردهای ترجمه تشبیه در هملت بر اساس الگوی پیرینی پرداخته‌اند. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که هر چهار مترجم در ترجمه تشبیه از راهبردهای یکسانی استفاده کرده‌اند. هم‌چنین از بین راهبردهای ارائه شده راهبرد ترجمه تحت‌اللفظی بیش از سایر راهبردها استفاده شده است و این به هدف حفظ ویژگی‌های متن مبدأ بوده است.

نور هزوانی (۲۰۱۴) در مقاله‌ای به زبان انگلیسی با عنوان (The translation of simile in the Hunger Games novel: translation strategies) به بررسی راهبردهای ترجمه تشبیه در کتاب (Hunger Games) به زبان مالایی توسط چهار مترجم بر اساس الگوی پیرینی پرداخته و به این نتیجه رسیده که مترجمان از راهبرد ترجمه تحت‌اللفظی، بیشترین استفاده (۴۵ درصد) را کرده‌اند. هم‌چنین مترجمان به دلیل دشواری از راهبرد جایگزین کردن مشبه‌به استفاده نکرده‌اند.

یویی تاهاارا^۱ در مقاله‌ای با عنوان (Translation techniques of similie in the novel Angels & Demons to malaikat & Iblls) چهارده تکنیک برای ترجمه تشبیه ارائه کرده است. این راهبردها، راهبردهای کلی جهت ترجمه است که پژوهشگر از آن‌ها برای ترجمه تشبیه استفاده کرده است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که ترجمه تحت‌اللفظی بیش‌ترین کاربرد را داشته است (۵۲ درصد). زمانی و عباس (۱۳۹۰) در مقاله‌ای با عنوان «ترجمه تشبیه در قرآن کریم» به بررسی ترجمه تشبیه در پنج ترجمه از قرآن کریم پرداخته‌اند و چنین نتیجه گرفته‌اند که مترجمان در ترجمه تشبیهات قرآن کریم به اصل متن مبدأ، وفادار بوده و تغییرات زیادی در آن ایجاد نکرده‌اند. آن‌گونه که از پیشینه بر می‌آید تاکنون پژوهشی در ترجمه تشبیه در رمان ثریا در اغما انجام نشده است. هم‌چنین بیش‌تر مقالاتی که در زمینه ترجمه تشبیه نوشته شده است، به بررسی ترجمه انگلیسی رمان‌ها پرداخته است و یا ترجمه تشبیه در قرآن و تا کنون ترجمه تشبیه در ترجمه عربی رمان‌های فارسی انجام نشده است.

روش تحقیق

مقاله پیش رو بر اساس روش تحلیلی- توصیفی و به شیوه تحلیل محتوا انجام گرفته است. در این مقاله ترجمه تشبیهات موجود در رمان ثریا در اغما به زبان عربی بر اساس راهبردهای پیرینی (۲۰۰۷) بررسی شده است. برای این منظور ابتدا ۳۰ تشبیه از کل متن اصلی رمان (متن فارسی آن) استخراج شد و

۱. Yopi Thahara

برابرهایی آن نیز در ترجمه عربی مشخص شد، سپس میزان استفاده از هر راهبرد و دلایل به کارگیری آن در ترجمه این تشبیه‌ها، مورد بررسی و تحلیل قرار گرفت.

مبانی نظری

تشبیه

تشبیه^۱ واژه‌ای عربی است و از نظر لغوی از ریشه (شبه) و به معنای اشتراک دو چیز در یک معناست (عرفان، ۱۳۸۴: ۴۵). کتاب‌های بلاغت تعریف‌های متعددی برای تشبیه ذکر کرده‌اند. علم بیان، شیوه ادای موضوع و معنی به اسلوب‌های مختلف است و تشبیه بی‌گمان در رأس این اسالیب قرار می‌گیرد و شاید تشبیه روشن‌ترین و آشکارترین این مباحث باشد و در تمام ادوار بیش از سایر مباحث کاربرد داشته است (شفیعی کدکنی، ۱۳۷۲: ۴۵). در اسرار البلاغه تشبیه به این صورت تعریف شده است: تشبیه مانند کردن چیزی به چیز دیگر در یک یا چند صفت است مشروط بر این که این شباهت و ماندگی مبتنی بر کذب و همراه با اغراق باشد (جرجانی، ۱۳۷۴: ۵۰). در معالم البلاغه تشبیه این‌گونه تعریف شده است: تشبیه عبارت است از مانند نمودن چیزی به چیزی در معنایی به ادواتی خاص، به عبارت دیگر بیان مشارکت دو چیز است در وصفی از اوصاف توسط الفاظ مخصوص؛ مانند این که گویی زید چون شیرا است (رجایی، ۱۳۷۹: ۲۴۴). هدف تشبیه اثبات صفتی است از مشبه به در وجود مشبه، مشبه غرض کلام است و مشبه به ابزاری در خدمت آن غرض (فتوحی رودمجنی، ۱۳۸۵: ۹۰). هر تشبیه از چهار رکن تشکیل شده است که عبارت است از: مشبه، مشبه‌به، وجه شبه و ادات تشبیه. مشبه ۲ آن است که به چیز دیگری مانند شده است و آن چه چیزی را به آن مانند می‌کنند مشبه‌به ۳ نام دارد. وجه شبه ۴ نیز معنایی است که مشبه و مشبه‌به در آن، به شیوه تحقیقی یا تخیلی مشترک باشند (طیبیان، ۱۳۸۸: ۲۹۳) و ادات تشبیه ۵ کلمه‌ای است که بر تشبیه دلالت داشته باشد، مانند: چون، هم‌چون، مانند، گویی (همایی، ۱۳۸۹: ۱۵۲).

دو رکن اساسی تشبیه، مشبه و مشبه‌به است که بر خلاف وجه شبه و ادات تشبیه، هیچ‌گاه حذف نمی‌شوند (شمیسا، ۱۳۷۰: ۶۱) اگر ادات تشبیه و وجه شبه حذف شوند و فقط مشبه و مشبه‌به باقی بمانند آن تشبیه، تشبیه بلیغ نام دارد. همچنین اگر از میان ارکان تشبیه فقط مشبه یا مشبه‌به باقی بمانند، استعاره مکنیه یا مصرحه نامیده می‌شود. توجه اصلی ما در فهم تشبیه باید بر روی مشبه به باشد، چون وجه شبه از مشبه به اخذ می‌شود (شمیسا، ۱۳۷۰: ۶۲).

¹ simile

² topic

³ image - vehicle

⁴ sense

⁵ similarity markers

گاهی پژوهشگران، تشبیه و استعاره را یکی می‌دانند. شمیسا در کتاب «بیان» می‌گوید: تشبیه و استعاره از یک جنس هستند و در حقیقت باید یک نام داشته باشند (شمیسا، ۱۳۷۰: ۵۷). اما برخی دیگر تشبیه و استعاره را کاملاً متفاوت می‌دانند و معتقدند که تشبیه به دنبال مقایسه اشیاء و استعاره به دنبال همانندسازی است.

یکی از انواع تشبیه که در متون منثور به ویژه متون داستانی کاربرد زیادی دارد، اضافه تشبیهی است. اضافه تشبیهی، تشبیهی است که در آن مشبه و مشبه به به هم اضافه شده باشند در این صورت ادات تشبیه و وجه شبه محذوف است، بنابراین این تشبیه نوعی تشبیه بلیغ است (شمیسا، ۱۳۷۰: ۱۱۰).

تشبیه در رمان ثریا در اغما

رمان ثریا در اغما یک رمان رئالیستی است بنابراین تصویرسازی و تشبیهات نیز در این رمان به شدت رئالیستی است. برای مثال در توصیف بیمارستان می‌گوید: ساختمان اصلی بیمارستان مثل کلیسا یا قصر عتیقه است (فصیح، ۱۳۷۱: ۳۵) یا در جایی دیگر در توصیف دست یکی از شخصیت‌ها می‌گوید: دستش استخوانی ولی مثل دهاتی‌ها محکم است (همان: ۴۷) البته نویسنده گاهی نیز از تشبیهات خیالی استفاده می‌کند که تعداد این تشبیهات بسیار کم است. برای مثال در توصیف پالایشگاه نفت می‌گوید: پالایشگاه مثل غولی که به خواب مرگ رفته باشد از تن سوخته اش دود بلند است (همان: ۵۴).

تقی‌زاده می‌گوید: تصاویر و ایماژها در این رمان بسیار دقیق هستند «یک جنبه اصلی رمان، توانائی فصیح در آفریدن تصویرها و ایماژهای دقیق و بی‌نهایت زنده است» (تقی‌زاده، ۱۳۷۳: ۲۷۹).

راهبردهای ترجمه تشبیه

برای ارزیابی ترجمه تشبیه، گاهی پژوهشگران بدون استفاده از الگوی مشخص اقدام به بررسی ترجمه تشبیه می‌کنند. این رویکرد به ویژه در ترجمه تشبیهات موجود در قرآن مورد استفاده قرار گرفته است. اما برای رسیدن به نتایج دقیق‌تر، می‌توان از الگوهای مشخص ارائه شده جهت ترجمه تشبیه استفاده کرد. تاکنون برخی نظریه‌پردازان از جمله، لارسن و پیرینی در زمینه ترجمه تشبیه، راهبردها و تکنیک‌هایی را پیشنهاد داده‌اند. راهبردهای مورد اشاره لارسن بین ترجمه استعاره و تشبیه مشترک است. سه راهبرد از راهبردهایی که وی پیشنهاد می‌دهد در ترجمه تشبیه کاربرد دارد و عبارت است از: ۱- جایگزینی تشبیه با تشبیه مشابه در زبان مقصد. ۲- حفظ تشبیه و شرح آن. ۳- حذف تشبیه و ذکر مفهوم آن. (Larson, 1998:279). از آن‌جا که این راهبردها کامل نیست، در این مقاله از الگوی ارائه شده توسط پیرینی استفاده خواهیم کرد. الگوی پیرینی ویژه ترجمه تشبیه است و تکنیک‌های ارائه شده توسط او کامل‌تر است. راهبردهای پیرینی برای ترجمه تشبیه عبارتند از:

۱- ترجمه تحت اللفظی

۲- جایگزینی مشبه به با مشبه به دیگر

۳- تقلیل تشبیه به مفهوم

۴- حفظ مشبه به بعلاوه ذکر وجه شبه

۵- جایگزینی مشبه به با شرح

۶- حذف تشبیه

شماتیک راهنماهای پیرینی در ترجمه تشبیه

هرچند الگوی ارائه شده توسط پیرینی یکی از کامل‌ترین الگوها در ترجمه تشبیه است. اما این الگو نیز نیاز به تغییراتی دارد تا برای بررسی ترجمه تشبیهات از فارسی به عربی کارآمدتر شود. برای مثال راهنماهای دیگری باید به این الگو اضافه شود تا کامل گردد. در بخش پایانی مقاله و بعد از ارائه الگوی پیرینی به نقد این الگو خواهیم پرداخت.

بحث

مترجم رمان ثریا در اغما به زبان عربی، در ترجمه تشبیهات از پنج راهنبرد از شش راهنبرد مورد اشاره پیرینی استفاده کرده است. در ادامه به تحلیل ترجمه تشبیهات می‌پردازیم و میزان استفاده از هر راهنبرد و دلایل استفاده از آن را تحلیل می‌کنیم.

۱. ترجمه تحت‌اللفظی^۱: مترجم در این روش، تمامی ارکان تشبیه را به همان شکل موجود در زبان مبدأ، به زبان مقصد منتقل می‌کند. استفاده از این روش باید کاملاً آگاهانه باشد؛ یعنی مترجم ابتدا باید مشبه و مشبه‌به را تشخیص دهد، سپس به کشف وجه‌شبه بپردازد و اگر مشبه، مشبه به و وجه‌شبه در دو زبان، یکی بود آن‌گاه می‌تواند از راهنبرد ترجمه تحت‌اللفظی استفاده کند. برای مثال «شیر» در فارسی و عربی، نماد شجاعت است و اگر شخصی در شجاعت به شیر تشبیه شود، می‌توان این تشبیه را به صورت تحت‌اللفظی از فارسی به عربی ترجمه کرد. بنابراین عبارت «علی مثل شیر است» می‌تواند «علی کأسد» ترجمه شود و خللی در ترجمه روی نمی‌دهد.

اگر به جمله زیر در متن مبدأ دقت کنیم متوجه می‌شویم که مترجم از روش ترجمه تحت‌اللفظی در ترجمه تشبیه استفاده کرده است.

متن فارسی: ساختمان اصلی بیمارستان مثل کلیسا یا قصر عتیقه است (فصیح، ۱۳۷۱: ۳۵).

¹. literal translation

ترجمه عربی: ویشبه المبنى الأصلي للمستشفى كأنه كنيسة أو قصر عتيق (فصیح، ۱۹۹۵: ۷۰). هم‌چنین در تشبیه به کار رفته در جمله زیر نیز مترجم از تکنیک ترجمه تحت اللفظی استفاده می‌کند: کله‌اش هم مثل تخم مرغی است که بچه‌ای با ماژیک در قسمت پایین آن عکس دو تا چشم و یک عینک و دماغ و دهان و ریش بزی کشیده باشد (فصیح، ۱۳۷۱: ۱۱۱) مترجم در ترجمه آورده است: ورأسه كبيضة رسم عليها أحد الأطفال بقلمه في الجزء الأسفل منها عينين ونظارة وأنفا وفما ولحية ماعز (فصیح، ۱۹۹۵: ۱۷۷).

این راهبرد، پرکاربردترین راهبرد مورد استفاده مترجم در ترجمه این رمان است به شکلی که در بیش از ۷۰ درصد موارد مترجم از این روش بهره برده است. دلایل استفاده زیاد از این راهبرد، نزدیکی فرهنگی بین ایران و جهان عرب است و پیروی از دین اسلام یکی از مهم‌ترین عناصر مشترک فرهنگ دو ملت است.

۲. جایگزینی مشبیه به با یک مشبیه دیگر: گاهی وجه‌شبهه موجود در زبان مبدأ که از ارتباط مشبیه و مشبیه‌به حاصل می‌شود را نمی‌توان در زبان مقصد دریافت کرد. در چنین مواقعی مترجم ناچار است با در نظر گرفتن وجه‌شبهه، مشبیه‌به را در زبان مقصد با یک مشبیه‌به دیگر جایگزین کرده و سعی کند تا همان وجه‌شبهه مورد نظر را نشان دهد. البته باید در نظر داشت که این راهبرد، منجر به بومی‌سازی در متن مقصد می‌شود و استفاده از آن، بستگی به گرایش مترجم به متن مبدأ یا مقصد دارد.

مترجم در ترجمه تشبیه «صورتش مثل یک تکه ژامبون صورتی است که تازه قاچ کرد باشند» (فصیح، ۱۳۷۱: ۴۳). از این تکنیک استفاده کرده است: «وجهها كشریحة البطیخ التي شقت لتوها» (فصیح، ۱۹۹۵: ۸۰) همان‌طور که می‌بینیم مشبیه‌به در متن مبدأ (ژامبون) به زبان عربی ترجمه نشده است بلکه با یک مشبیه‌به دیگر (بطیخ: هندوانه) جایگزین شده است.

البته باید این نکته را نیز در نظر داشت که تغییر مشبیه‌به بر اساس ذائقه گویشوران متن مقصد هر چند آن را برای آن‌ها قابل فهم‌تر می‌کند اما از طرف دیگر مانع انتقال ملاحظات فرهنگی زبان مبدأ به زبان مقصد می‌شود و به عبارت دیگر متن بومی‌سازی می‌شود. مترجم ۱۱ درصد از این روش استفاده کرده است. دلایل استفاده از این روش وجود تفاوت‌های فرهنگی بین زبان مبدأ و زبان مقصد است که باعث می‌شود فهم مشبیه‌به برای گویشوران زبان مقصد دشوار شود. به همین خاطر مترجمان زبردست با تغییر مشبیه‌به، تشبیه را برای آن‌ها قابل فهم می‌کنند.

هم‌چنین مترجم در ترجمه تشبیهات به کار رفته در رمان، گاه به جای جابه‌جایی کامل مشبیه‌به سعی کرده است با ایجاد تغییراتی در آن، تشبیه را برای مخاطبان متن مقصد قابل فهم کند. برای مثال در ترجمه تشبیه در عبارت زیر و وسط مغزم یک چیزی مثل چرخ آسیابی که سنگش در رفته باشد می‌چرخد (فصیح، ۱۳۷۱: ۳۳) مشبیه‌به را که از نوع مرکب است کمی تغییر می‌دهد و به

1. replacement of the vehicle with a different vehicle

جای در رفتن سنگ از پوسیده شدن سنگ استفاده می‌کند و می‌گوید: ویدور وسط عقلي شيء كعجلة طاحونة تأكل حجرها (فصیح، ۱۹۹۵: ۶۶).

هم‌چنین در ترجمه تشبیه موجود در عبارت در پاریس مثل علف هرزه بزرگ شده (فصیح، ۱۳۷۱: ۳۰۴) مشبه به را دچار تغییراتی می‌کند و می‌گوید وکبرت فی باریس مثل النبات الشیطانی (فصیح، ۱۹۹۵: ۴۵۲) این تغییرات در مشبه به به این دلیل انجام می‌شود که فهم تشبیه برای مخاطب متن مقصد ساده‌تر شود.

۳. تقلیل تشبیه به مفهوم: گاهی مترجم نه می‌تواند از ترجمه تحت‌اللفظی استفاده کند و نه می‌تواند جایگزین مناسبی برای مشبه‌به بیابد، بنابراین مجبور می‌شود که تشبیه را نادیده بگیرد و مفهوم آن را بیان کند. این راهبرد به ویژه در آثار ادبی زیاد پیشنهاد نمی‌شود، چون از زیبایی متن می‌کاهد. مترجم تنها در ۳ درصد موارد از این راهبرد استفاده کرده است.

مترجم فقط یک بار از این راهکار استفاده کرده است. البته در این زمینه موفق عمل نکرده است و نتوانسته است مفهوم تشبیه را به صورت دقیق به زبان عربی منتقل کند. مترجم در ترجمه عبارت یک ایرانی مثل شاخ شمشاد می‌آید جلویم (فصیح، ۱۳۷۱: ۴۳) با حذف تشبیه فقط مفهوم را منتقل می‌کند که به دلیل عدم توانایی در فهم دقیق متن ترجمه صحیحی ارائه نداده است: ویظهر أمامي إیراني بطول شجرة البقس (فصیح، ۱۹۹۵: ۷۹) شجرة البقس در زبان عربی معادل شمشاد است.

۴. حفظ مشبه‌به بعلاوه ذکر و شرح وجه‌شبهه: در این حالت، مترجم مشبه‌به را حفظ می‌کند اما از آن جا که ممکن است وجه شبه برای مخاطب شناخته شده نباشد، اقدام به شرح وجه‌شبهه می‌نماید. مترجم تنها ۳ درصد از این راهبرد استفاده کرده است.

برای مثال در ترجمه تشبیه «وقتی راه می‌رود عین مرحوم چارلی پاپلین است» (فصیح، ۱۳۷۱: ۱۰) مترجم از این روش بهره می‌برد و وجه‌شبهه که در فارسی ذکر نشده است را در عربی ذکر می‌کند: حين یسیر كأنه نشارلي شابلین حين یسیر فی أفلامه البیطیئة الحركة (فصیح، ۱۹۹۵: ۳۵).

۵. جایگزینی مشبه‌به با شرح: مترجم در این حالت، مشبه‌به را حذف کرده و به شرح آن بسنده می‌کند. برای مثال مترجم در ترجمه عبارت: کریمپور ماه است (فصیح، ۱۳۷۱: ۲۵۱) می‌گوید: لکن کریم بور رجل ممتاز وتقلیدی محض (فصیح، ۱۹۹۵: ۳۷۷) در این ترجمه مشبه به کاملاً حذف شده است و شرح جایگزین آن شده است.

مترجم فقط ۶ درصد از این روش بهره برده است.

¹ reduction of the simile.

² retention of the same vehicle plus explication of similarity feature .

³ replacement of the vehicle with a gloss.

٦. حذف تشبيهه: در این راهبرد، مترجم ممکن است به هر دلیل اقدام به حذف تشبیه کند و کاملاً آن را نادیده بگیرد.

مترجم در ترجمه رمان ثریا در اغما، از این راهبرد استفاده نکرده است.

میزان استفاده از هریک از راهبردهای فوق توسط مترجم، بستگی به عوامل مختلفی دارد از جمله میزان نزدیکی فرهنگ در دو زبان مبدأ و مقصد که منجر به استفاده از مشبه‌به‌های مشابه یا متفاوت می‌شود. همچنین گرایش مترجم به بومی‌سازی یا بیگانه‌سازی متن نیز در تعیین نوع راهبرد مؤثر است.

نقد الگوی پیرینی

علی‌رغم این که الگوی مد نظر پیرینی یکی از جدیدترین و کامل‌ترین الگوهاست، اما هنوز نیازمند تکمیل اضافه کردن راهبردهای دیگر است. یکی از راهبردهایی که پیرینی به آن اشاره نکرده است، راهبرد افزودن ادات تشبیه است. گاهی تشبیه به کار رفته در زبان مبدأ بدون ادات تشبیه است و مترجم اقدام به افزودن ادات تشبیه می‌کند. برای مثال ممکن است در زبان فارسی تشبیه «علی شیر است» که از نوع تشبیه بلیغ است در زبان عربی اینگونه ترجمه شود: «علی مثل الأسد» در ترجمه عربی ادات اضافه شده است. این راهبرد گاهی توسط مترجمان مورد استفاده قرار می‌گیرد.

البته باید توجه داشت که یکی از دلایل عدم ارائه این راهبرد توسط پیرینی احتمالاً به خاطر تفاوت تشبیه و استعاره در بلاغت فارسی و انگلیسی است. در بلاغت انگلیسی جمله‌ای مانند «علی شیر است» استعاره شمرده می‌شود. چون در تعریف استعاره در انگلیسی می‌گویند تشبیهی که ادات آن حذف شده است (Larson, 1998:279). حال آن که در بلاغت فارسی این نوع تشبیه، تشبیه بلیغ نامیده می‌شود (شمیسا، ۱۳۷۰: ۶۱). یکی از موارد مرتبط با ادات تشبیه، حذف یا وجود آن است. علمای بلاغت تشبیه را بر اساس وجود یا حذف تشبیه به دو نوع تقسیم کرده‌اند و تشبیهی که ادات آن حذف شده باشد را مؤکد و تشبیه همراه با ادات تشبیه را مرسل می‌نامند. شفیعی کدکنی معتقد است که تشبیه مؤکد یعنی تشبیهی که ادات آن حذف شده است، از نظر ادبی و بلاغی زیباتر است و تأثیر آن بر مخاطب بیش‌تر است چون تشبیهی که ادات آن حذف می‌شود به استعاره نزدیک‌تر می‌شود (شفیعی کدکنی، ۱۳۷۲: ۶۶). بنابراین در راهبردهایی که وجه شبه به تشبیه اضافه می‌شود، زیبایی تشبیه اصلی تا حدود زیادی تحت تأثیر قرار می‌گیرد.

همچنین یک راهبرد که باید به راهبردهای مد نظر پیرینی افزوده شود، راهبرد تعدیل مشبه به در زبان مقصد است. گاهی مترجم در زبان مقصد از همان تشبیه به کار رفته در زبان مبدأ استفاده می‌کند اما به جای جایگزین کردن مشبه به با مشبه به دیگر، با ایجاد تغییراتی در مشبه به، آن را برای مخاطبان متن مقصد روشن‌تر می‌کند. این تغییر ممکن است با حذف یا اضافه کردن یک کلمه رخ دهد. برای مثال جمله «در پاریس مثل علف هرزه بزرگ شده» (فصیح، ۱۳۷۱: ۳۰۴). به این صورت ترجمه شده

است: «وکبرت فی باریس مثل النبات الشیطانی» (فصیح، ۱۹۹۵: ۴۵۲). مشبه به در متن مبدأ «علف هرزه» است که در زبان فارسی علاوه بر معنای ارجاعی، مفاهیم دیگری نیز دارد و مترجم عینا مشبه به را ترجمه نکرده است بلکه با افزودن صفت «الشیطانی» سعی کرده همان مفهوم موجود در زبان مبدأ را به زبان مقصد منتقل کند.

جدول شماره ۱: میزان استفاده از هر راهبرد توسط مترجم

روش	تعداد	درصد
ترجمه تحت‌اللفظی	۲۳	۷۷
جایگزینی مشبه به با مشبه به دیگر	۴	۱۱
تقلیل تشبیه به مفهوم	۲	۳
حفظ مشبه به بعلاوه شرح وجه‌شبه	۱	۶
جایگزینی مشبه به با شرح	۱	۳
حذف تشبیه	۰	۰

تحلیل داده‌ها و نتیجه‌گیری

تحلیل داده‌های حاصل از این پژوهش، نشان می‌دهد که مترجم از بیش‌تر راهبردهای پیشنهادی پیرینی در ترجمه تشبیه استفاده کرده است. بیش‌ترین استفاده او از راهبرد ترجمه تحت‌اللفظی و بیش از ۷۰ درصد است. استفاده زیاد مترجم از این راهبرد، نشان‌دهنده نزدیکی فرهنگ گویشوران دو زبان مبدأ و مقصد است که به مترجم اجازه می‌دهد از مشبه به و وجه‌شبه واحد، برای رساندن مفهوم استفاده کند. همچنین استفاده زیاد از این الگو می‌تواند نشان‌دهنده گرایش مترجم به بومی‌سازی متن مبدأ باشد. همچنین مترجم در ترجمه تشبیه به میزان ۱۲ درصد نیز از راهبرد «جایگزینی مشبه به با مشبه به دیگر» استفاده کرده است؛ این مسأله نشان می‌دهد که وی به فرهنگ گویشوران زبان مبدأ و مقصد به حدی تسلط داشته است که توانسته با استفاده از مشبه‌به‌های متفاوت، مفهوم مد نظر نویسنده رمان را به مخاطبان (کاربران زبان مقصد) منتقل کند. مترجم این اثر از سایر راهبردها به میزان بسیار کمتری استفاده کرده است. میزان استفاده وی از سایر راهبردهای پیشنهادی در ترجمه تشبیه به ترتیب عبارت است از: راهبرد «تقلیل تشبیه به مفهوم» ۶ درصد، راهبرد «حفظ مشبه به به علاوه شرح وجه‌شبه» و «جایگزینی مشبه به با شرح» و «حذف تشبیه» هر یک به میزان ۳ درصد. الگوی پیرینی در ترجمه تشبیه در میان الگوهای موجود یکی از کامل‌ترین الگوهاست اما با توجه به تفاوت بلاغت فارسی با بلاغت انگلیسی می‌توان با افزودن برخی راهبردها از جمله راهبرد ایجاد تغییر در مشبه به، این الگو را کامل‌تر کرد.

منابع

- اسدى، عليرضا و حسيني، سارا (۱۳۹۸)، کارکرد تشبیه در فضا سازی رمان سمفونی مردگان، شماره ۱۹: ۵۰-۲۵.
- آهنی، غلامحسین (۱۳۵۷)، معانی بیان، مدرسه عالی ادبیات و زبان های خارجی، تهران.
- تقی زاده، صفدر (۱۳۷۳)، نقدی بر ترجمه ثریا در اغما به زبان انگلیسی، نشریه کلک شماره ۵۵ و ۵۶: ۲۸۱-۲۷۷.
- جرجانی، عبدالقاهر (۱۳۷۴)، اسرار البلاغه، ترجمه جلیل تجلیل، چاپ چهارم، تهران، دانشگاه تهران.
- رجایی، محمدخلیل (۱۳۷۹)، معالم البلاغه در علم معانی و بیان و بدیع، چاپ پنجم شیراز دانشگاه شیراز.
- شفیعی کدکنی، محمد رضا (۱۳۷۲)، صور خیال در شعر فارسی، انتشارات آگاه، چاپ پنجم.
- شمیسا، سیروس (۱۳۷۰)، بیان، انتشارات فردوس، تهران.
- طیبیان، سید حمید (۱۳۸۸)، برابره های علوم بلاغت در فارسی و عربی بر اساس تلخیص المفتاح و مختصر المعانی، انتشارات امیرکبیر، تهران.
- عرفان، حسن (۱۳۸۴)، کرانه ها، شرح فارسی مختصر المعانی تفتازانی، مؤسسه انتشارات هجرت، قم.
- فتوحی رودمجنی، محمود (۱۳۸۵)، بلاغت تصویر، سخن، تهران.
- فصیح، اسماعیل (۱۳۷۱)، ثریا در اغما، نشر مؤلف، تهران.
- فصیح، اسماعیل (۱۹۹۵)، ثریا فی غیبویه ترجمه محمد علاء الدین من صور، المجلس الأعلى للثقافة، القاهرة.
- کشاوری، حبیب (۱۳۹۹)، معادل یابی تشبیه در ترجمه عربی رمان سمفونی مردگان براساس الگوی پیرینی (۲۰۰۷)، مجله پژوهش های ترجمه، شماره ۲۳ صص ۱۳۹-۱۵۶.
- همایی، جلال الدین (۱۳۸۹)، فنون بلاغت و صناعات ادبی، اهورا، تهران.
- Larson.L.M (1998), meaning-based translation, university press of America
 Pierini patrizia, 2007 simile in English: from description to translation, circolo de
 linguistica aplicada a la comunicacion, 29 pp 21-43.

تقنيات ترجمة التشبيه فى تعريب رواية ثريا فى غيبوبة وفق نموذج بيرينى

حبيب كشاورز^١

الملخص

التشبيه أحد الصناعات البلاغية الموجودة فى الشعر والنثر الأدبيين. كما أن التشبيه أحد أدوات خلق الصورة الأدبية خاصة فى الرواية. فى النظرة الأولى قد نظن أن ترجمة التشبيه أمر سهل ولكن بما أن اختيار المشبه والمشبه به ووجه الشبه يختلف فى كل لغة، فى ترجمة التشبيه يجب الاهتمام بهذه الأمور. بيرينى من الباحثين الذين قدم بعض الاستراتيجيات فى ترجمة التشبيه. وهو قدم ٦ استراتيجيات لترجمة التشبيه: الترجمة الحرفية وتبديل المشبه به بالمشبه به الآخر وتقليل التشبيه إلى المفهوم وحفظ المشبه به إضافة إلى ذكر وجه الشبه، تبديل المشبه بالشرح وحذف التشبيه. فى هذه المقالة تم استخدام هذه الاستراتيجيات والمنهج التحليلي الوصفي لتقييم ترجم التشبيهات الموجودة فى تعريب رواية ثريا فى غيبوبة بواسطة احمد موسى. تظهر نتائج الدراسة أن المترجم من الاستراتيجيات الموجودة استخدم استراتيجية الترجمة الحرفية أكثر من الاستراتيجيات الأخرى. واستخدام الاستراتيجيات الأخرى كان أقل والمترجم يهدف الأمانة والتعريف بالثقافة الإيرانية قام باستخدام الترجمة الحرفية أكثر من الاستراتيجيات الأخرى والقرب بين الثقافة الإيرانية والثقافة العربية قد تكون أحد أسباب استخدام هذه الاستراتيجية.

الكلمات المفتاحية: التشبيه، ثريا فى غيبوبة، بيرينى، أحمد موسى.

^١ . استاديار گروه زبان و ادبيات عربى، دانشكده علوم انسانى، دانشگاه سمنان، سمنان- ایران، إيميل: hkeshavarz@semnan.ac.ir

